

УДК 373.3.016:811.161.2.

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-34>**Любов РАЙСЬКА,***orcid.org/0000-0002-6793-9704*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мов і методики їх викладання

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) *lraiska@ukr.net***Яна ПРИХОДЬКО,***orcid.org/0000-0003-1314-476X*

студентка II курсу магістратури факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтва

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

(Чернігів, Україна) *yanaprikhodko2017@gmail.com*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВІРНИХ УМІНЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто актуальність питання формування текстотвірних умінь на уроках української мови в молодших школярів через застосування комплексу вправ. Також висвітлено трактування поняття «текстотвірні вміння» та особливості організації їх формування. Здійснено аналіз вправ для формування текстотвірних умінь в умовах Нової української школи. У контексті сучасних вимог учителі мають володіти ґрунтовними теоретичними знаннями, бути здатними виробити стійкі вміння і навички, розвинути творчі якості та критичне мислення, сформувавши ціннісне ставлення до особистості, сформувавши здатність до продуктивної комунікації й виховувати в особистості морально-етичні якості. Оскільки базовим складником комунікації є текст, то особливої значущості набуває текстотвірна діяльність не лише вчителя, а й учня. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний освітній процес зорієнтований на формування особистості, яка матиме як мовні та мовленнєві знання, так і текстотвірні вміння. **Метою статті** є загальна характеристика формування текстотвірних умінь. **Методологія.** Досліджувана проблема розглядається з урахуванням особливостей освітнього процесу в умовах Нової української школи. Основний метод дослідження – проблемно-пошуковий (аналіз, синтез, узагальнення, вивчення науково-методичної літератури з питання формування текстотвірних умінь на уроках української мови в молодших школярів). **Наукова новизна.** У статті висвітлено загальну характеристику формування текстотвірних умінь на уроках української мови в молодших школярів. Проаналізовано текстоцентричний підхід та дібрано вправи на формування текстотвірних умінь. **Висновки.** Формування текстотвірних умінь має вагомим значення під час освітнього процесу в початковій школі. Усебічно розвинена особистість має значний запас знань, умінь і навичок та в подальшому досягне великого успіху в навчанні. Початкова школа відіграє вирішальну роль для підготовки до наступного етапу освітнього процесу.

Ключові слова: загальна характеристика, текстотвірні вміння, уроки української мови, молодші школярі.

Liubov RAISKA,*orcid.org/0000-0002-6793-9704*

Ph.D., Associate Professor,

Associate Professor at the Languages and Methodology of their Teaching Department

T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

(Chernihiv, Ukraine) *lraiska@ukr.net***Yana PRIKHODKO,***orcid.org/0000-0003-1314-476X*

2nd year Masters Student at the Faculty of Preschool, Primary Education and Arts

T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

(Chernihiv, Ukraine) *yanaprikhodko2017@gmail.com*

GENERAL CHARACTERISTICS OF FORMATION OF TEXT-CREATIVE SKILLS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN JUNIOR SCHOOL STUDENTS

The article considers the topicality of the formation of text-creative skills in Ukrainian language lessons in junior school students through the use of a set of exercises. The interpretation of the concept of text-creating skills and features of the organization of their formation are also covered. The analysis of exercises on formation of text-creating skills in the conditions of the New Ukrainian school is carried out. In the context of modern requirements, teachers must have sound

theoretical knowledge, be able to develop sustainable skills, develop creative qualities and critical thinking, form a valued attitude to the individual, develop the ability to communicate productively and cultivate moral and ethical qualities in the individual. The text-creating activity is not important only for the teacher but also it acquires special importance for the student, because the basic component of communication is the text. The actuality of the topic is due to the fact that the modern educational process is focused on the formation of personality, which will have both language and speech knowledge and text-creating skills. The aim of the article is due to the fact that the modern educational process is focused on the formation of personality, which will have both language and speech knowledge and text-creating skills. The purpose of the article is a general characteristics of the formation of text-creative skills. Methodology. The researched problem is considered taking into account features of educational process in the conditions of the New Ukrainian school. The main method of research is problem-searching (analysis, synthesis, generalization, study of scientific and methodical literature on the formation of text-creative skills in Ukrainian language lessons for junior school students). Scientific novelty. The article highlights the general characteristics of the formation of text-creative skills in Ukrainian language lessons in junior school students. The text-centric approach is analyzed and exercises for the formation of text-creative skills are selected. Conclusions. The formation of text-creative skills is important during the educational process in primary school. A well-developed personality has a significant stock of knowledge, skills and abilities and will later achieve great success in learning. Primary school plays a crucial role in preparing for the next stage of the educational process.

Key words: general characteristics, text-creative skills, Ukrainian language lessons, junior school students.

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес вимагає не тільки розвитку окремих умінь у молодших школярів, реалізація яких виявлятиметься в навичках, а й формування особистості учня, звертаючи увагу на комплексне поєднання мовних та мовленнєвих знань. Проте особливу увагу слід звертати, зокрема, на текстотвірні вміння. Це пов'язано з тим, що сучасне інформаційне суспільство мотивує важливість формування у школярів умінь знаходити потрібні тексти, їх аналізувати, інтерпретувати та створювати власні, що вимагає застосування комплексу вправ, який ефективно вплине на формування текстотвірних умінь на уроках української мови в молодших школярів.

Аналіз досліджень. Текстотвірні вміння з погляду лінгвістики, психолінгвістики й методики навчання розглянуто в працях Н. Болотнової, Г. Богіна, О. Глазової, Н. Голуб, Т. Дридзе, І. Зимньої, О. Залевської, О. Каменської, А. Курінної, О. Крутій, Т. Ладиженської, О. Леонтєва, Г. Лещенко, Г. Мільчикової, В. Ростовцевої, Н. Сайфутдінової, В. Статівки та ін. Формування текстотвірних умінь суб'єктів навчальної діяльності розглядали О. Андрієць, В. Бадер, І. Варнавіська, О. Глазова, І. Нагрибельна, М. Оліяр, Л. Паламар, Н. Янко. Особливості методики формування текстотвірних умінь і навичок учнів розкрито в наукових працях Н. Бондаренко, Л. Варзацької, В. Мельничайка, Т. Ладиженської, Г. Шелехової. Організації текстотвірної діяльності учнів і студентів присвячено наукові публікації Т. Горохової, Т. Грубої, О. Караман, Л. Овсієнко (Божко; Грона, 2018: 4; Гульчук, 2015).

Мета статті – висвітлити загальну характеристику формування текстотвірних умінь.

Виклад основного матеріалу. Текстотвірні вміння викликали цікавість ще раніше, проте особливу увагу їм приділяють саме в сучасному інформаційному суспільстві. Це пов'язано з тим,

що учні дедалі більше мають справу з текстом, його складниками та написанням. Наголошується на тому, що текстотвірні вміння тісно пов'язані з текстотвірною компетентністю. А. Гамза стверджує, що питання формування текстотвірної компетентності в початковій школі не можна розглядати поза межами спілкування учнів, оскільки воно сприяє розвитку та вдосконаленню умінь і навичок усіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Науковець пропонує розуміти текстотвірну компетентність як комплекс умінь щодо визначення теми висловлювання, побудови та поширення зв'язних висловлювань, добору мовних засобів, виявлення недоліків у навчальних текстах та редагування деформованих текстів з урахуванням мети й завдань спілкування (Гамза, 2016: 49).

О. Божко дотримується думки, що комунікативні, мовленнєві й текстотвірні вміння не є тотожними, проте вони взаємопов'язані. Це пов'язано з тим, що комунікативні містять у собі мовленнєві та текстотвірні вміння, а текстотвірні вміння є основою мовленнєвих. Вони ґрунтуються на засвоєних знаннях, сформованих навичках і забезпечують ефективну текстотвірну діяльність. О. Божко та В. Ростовцева відносять до текстотвірних умінь автоматизовані компоненти текстотвірної діяльності, зорієнтовані на всі її рівні: сприйняття, розуміння, інтерпретацію, створення, відтворення. Н. Перхайло розглядає текстотвірні вміння як складник текстотвірної компетентності, розуміючи її як інтегративну якість особистості, що поєднує в собі текстотвірні знання, вміння, навички, досвід текстотвірної діяльності, ціннісні ставлення та особистісні якості, що виявляється в готовності створювати «вторинні» та власні зв'язні висловлювання різних типів і стилів мовлення (Шевчук, 2016: 474).

Формування текстотвірних умінь базуються на мовних і мовленнєвих знаннях, уміннях і навичках. Формування в учнів текстотвірних навичок передбачає поступове автоматизування сформованих у результаті повторення текстотвірних дій (рецептивних і продуктивних), що характеризуються високим ступенем оволодіння й відсутністю поелементної свідомої координації та контролю (Божко). Творення тексту є кінцевим результатом текстотвірної діяльності особистості, а навчити учнів створювати власні тексти на уроках української мови – одне з головних завдань учителя (Мамчур, 2014).

Важливо зазначити, що правильно організована робота на уроках української мови з учнями початкових класів сприяє формуванню текстотвірної компетентності та розвитку низки мовних та мовленнєвих навичок (Гамза, 2016: 52).

Л. Шевчук вважає доцільним розглядати текстотвірні вміння в контексті формування інформаційної компетентності, яка передбачає наявність аналітичних, проектних, прогностичних умінь у засвоєнні та застосуванні інформації. Формування вищевказаного відбувається під час таких етапів, як ознайомлення, репродукція, перетворення інформації, створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої чи самостійно знайденої інформації. Перелічені складники формування інформаційної компетентності впливають на визначення етапів текстотвірної діяльності.

В. Мещеряков та Л. Шевчук пропонують організувати роботу над створенням тексту так: орієнтування в умовах мовленнєвої діяльності, планування змісту і форми твору, реалізація плану, контроль і корекція кінцевого результату. В. Карпалюк уточнює, що основою навчання створення текстів є виконання системи відповідних вправ у процесі вивчення лексико-граматичного та граматико-орфографічного матеріалу безпосередньо під час уроків української мови (Шевчук, 2016: 475).

Одним із лінгводидактичних підходів до навчання, який за семантичним наповненням та дидактичним спрямуванням найбільш повно відображає зорієнтованість на роботу з текстом в організації освітнього процесу молодших школярів, є текстоцентричний. Він реалізується шляхом систематичного й системного використання на уроках української мови висловлювань різних жанрово-стильових різновидів, типологічних структур і форм. Науковці переконані, що саме текст є носієм інформації, засобом пізнання довкілля й формування в учнів національно-мовної картини світу (Груба, 2019: 69).

Автори сучасних підручників з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з

українською мовою навчання пропонують різноманітні завдання для формування текстотвірних умінь учнів. Перевага надається складанню і записуванню розповіді за малюнками і запитаннями. Окрім того, автори пропонують учням прочитати початок прислів'я та завершити його; скласти розповідь за поданим початком, опис – за запитаннями; придумати початок казки; придумати самостійно за малюнком основну частину тексту тощо.

Формуванню текстотвірних умінь молодших школярів сприятиме навчальна інформація про текст, його будову та різновиди. Доречним буде виконання вправ і завдань на зміну порядку речень, добір заголовка, придумування зачину і кінцівки, формулювання відповідей на запропоновані запитання за змістом прочитаного, переказ. Також формуванню текстотвірних умінь сприяють такі види діяльності: запис речення з деформованими словами; виправлення навмисної помилки; поширення речення словами; складання речення із запропонованими словами; створення речень за схемою; списування тексту зі вставлянням пропущених слів; читання речень та їх групування в текст; заміна виділених слів антонімами й подальшим висновком про зміни, які відбулися; порівняння текстів (Шевчук, 2016: 476–477).

Також варто зазначити, що Нова українська школа, незважаючи на те, що висуває чіткі вимоги щодо компетентностей, які повинні бути сформовані в молодшого школяра, надає більшої свободи під час вибору методів, технологій навчання. Це означає, що сучасний учитель має можливість виявити свою креативність. Отже, під час формування текстотвірних умінь у поєднанні з роботою над текстом у підручнику можливе використання інтерактивних та інноваційних технологій, проведення квестів, дискусій, проектів. Така діяльність забезпечує як набуття учнями необхідних умінь, так і розвиток стійкого інтересу до навчання.

Висновки. Висвітлена проблема має вагомий значення під час освітнього процесу в початковій школі. Початкова школа відіграє вирішальну роль для підготовки до наступного етапу освітнього процесу та формує всебічно розвинену особистість, яка має значний запас знань, умінь і навичок та в подальшому досягне успіху в навчанні. А сучасне суспільство ставить перед такою особистістю вимогу вміти працювати з інформацією та текстами, знаходити в них головне. Саме тому формування текстотвірних умінь на уроках української мови в молодших школярів потребує значної уваги вчителів. Для досягнення цієї мети потрібно зосереджуватися на текстоцентричному підході та вищезазначених вправах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко О. Текстотвірні вміння й навички як основа формування текстотвірної компетентності учнів. URL: http://imidg.ucoz.ua/elgurnal/vyp21/4/bozhko_tezi-zaporizhzhja.pdf
2. Гамза А. Формування текстотвірної компетентності в молодших школярів на засадах лінгводидактики. *Педагогічні науки: зб. наук. пр.* 2016. Вип.1. С. 48–53.
3. Грона Н. Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотвірних умінь : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2018. 40 с.
4. Груба Т. Сучасні підходи до формування мовної особистості учнів на уроках української мови (профільний рівень). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* 2019. № 1 (64). С. 65–71.
5. Гульчук Т. Текстотвірна компетентність як наукове поняття. *Науковий вісник Донбасу.* 2015. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2015_4_4
6. Мамчур Л. Теоретичні засади розвитку текстотвірних умінь учнів URL: https://prlingv.at.ua/publ/statti_2014_rik_lidija_mamchur_teoretichni_zasadi_rozvitku_tekstotvorchikh_umin_uchniv/2-1-0-21
7. Шевчук Л. Вправи і завдання у підручниках з української мови для формування текстотвірних умінь учнів 2 класу. *Проблеми сучасного підручника.* 2016. Вип. 16. С. 473–481.

REFERENCES

1. Bozhko O. Tekstotvirni vminnya y navychky yak osnova formuvannya tekstotvirnoyi kompetentnosti uchniv [Text-creative skills as a basis for the formation of text-making competence of students]. URL: http://imidg.ucoz.ua/elgurnal/vyp21/4/bozhko_tezi-zaporizhzhja.pdf [in Ukrainian].
2. Gamza A. Formuvannya tekstotvorchoyi kompetentnosti v molodshykh shkolyariv na zasadakh lnhvodydaktyky [Formation of text-creative competence in junior schoolchildren on the basis of language didactics]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr.* 2016. Vyp.1. S. 48 – 53. [in Ukrainian].
3. Grona N. Systema pidhotovky studentiv pedahohichnoho koledzhu do formuvannya u molodshykh shkolyariv tekstotvorchykh umin [The system of preparation of students of pedagogical college for the formation text-creative skills of junior schoolchildren]: avtoref. dys. d-ra ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 2018. 40 s. [in Ukrainian].
4. Hrubta T. Suchasni pidkhody do formuvannya movnoyi osobystosti uchniv na urokakh ukrayinskoyi movy (profil'nyy riven) [Modern approaches to the formation of students' language personality in Ukrainian language lessons (profile level)]. *Naukovyy visnyk Mykolayivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky.* 2019. № 1 (64). S. 65 – 71. [in Ukrainian].
5. Gulchuk T. Tekstotvorcha kompetentnist yak naukove ponyattya [Text-creative competence as a scientific concept]. *Naukovyy visnyk Donbasu.* 2015. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2015_4_4 [in Ukrainian].
6. Mamchur L. Teoretychni zasady rozvytku tekstotvorchykh umin uchniv [Theoretical principles of development of text-creative skills of students]. URL: https://prlingv.at.ua/publ/statti_2014_rik_lidija_mamchur_teoretichni_zasadi_rozvitku_tekstotvorchikh_umin_uchniv / 2-1-0-21 [in Ukrainian].
7. Shevchuk L. Vpravy i zavdannya u pidruchnykakh z ukrayinskoyi movy dlya formuvannya tekstotvorchykh umin uchniv 2 klasu [Exercises and tasks in textbooks on the Ukrainian language for the formation of textual skills of 2nd grade students]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka.* 2016. Vyp. 16. S. 473 – 481. [in Ukrainian].